

Aleksandra BANJEVIĆ (Podgorica)

Filozofski fakultet – Nikšić

UDK 811.13'373.613'34

NEKE FONETSKE PROMJENE U ROMANSKIM POSUĐENICAMA U GOVORIMA JADRANSKE OBALE

Posvetivši se, na početku, interpretaciji razvoja, prije svega, vokalskog sistema latinskoga jezika, autorica s posebnom pažnjom promatra sudbinu akcenta u evoluciji romanskih jezika i u posuđenicama iz tih jezika (prvenstveno italijanskog) u govorima jadranske obale. Posuđenice se, s obzirom na mjesto akcenta, mogu podijeliti na one koje su svoj akcent prilagodile akcentu govora naše obale i one koje još čuvaju mjesto primarnog italijanskog akcenta prilagođenog kvalitetu akcenta karakteričnog za govor naše obale.

Jedan od najsnažnijih podsticaja da se uporedni metod primijeni na indoevropske jezike potekao je od romanske lingvistike. Na tom polju postojalo je obilje pisanih dokumenata na latinskom, kao protojeziku, a istorija njegovih različitih dijalekata bila je dobro dokumentovana. Italijanski uporedni lingvista Benvenuto Teračini kaže da je *Romania* – oblast u kojoj se govore romanski jezici – probni kamen za sve teorijske rasprave o jezičkim odnosima. Velike su gramatike romanskih jezika iz XIX vijeka: Diezova,¹ zajedno sa djelom "Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen" (prvo izdanje 1879) Karla Brugmana i Bertolda Delbrika,² zatim, nešto kasnije, "Indogermanische Grammatik" Hermana Hirta³ i "Grundriss der Germanischen Philologie" Hermana Paula.⁴ Na značaj koji je romanska lingvistika imala za razvoj istorijskog metoda ukazao je J. Jordan u knjizi iz 1932, koju je, u engleskom

---

¹ Friedrich Diez, *Grammatik der romanischen Sprachen*, I-III, 1863-64.

² B. Delbruck, *Einleitung in das Sprachstudium*, Leipzig, 1908, V izdanje; ruski prijevod od 1904. izdat u Petrogradu: *Vvedenie v izučenie jazyka*.

³ V. i: Hr. Zimmer, *Junggrammatische Streifzüge im Gebiete der Syntax*, Colberg, 1882.

⁴ Hermann Paul (1846–1921), posebno se preporučuje Paulova knjiga o principima istorije jezika: *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Halle, 1880; zatim jos četiri izdanja, posljednje 1920.

prijevodu, 1937. godine objavio Džon Or pod naslovom *An Introduction to Romance Linguistics, its Schools and Scholars*⁵ (njemački prijevod, sa ispravkama, objavio je 1962. godine Verner Baner). Naučnici iz mnogih zemalja razvijali su uporedno-istorijski metod u oblasti indoeuropeistike: među njima su – da pomenemo samo nekolicinu – Antoan Meje iz Francuske, koji je isticao sociološki aspekt jezika, Vilhelm Tomzen iz Danske, čije se proučavanje protezalo na ugrofinski i turski jezik te neke jezike starog Mediterana, zatim Danac Holger Pedersen; nove ideje uveli su Jerži Kirilovic iz Poljske, Emil Benvenist iz Francuske i Edgar Startevant i Džošua Vatmou iz SAD.

Naučnici su „indoevropskom” nazivali porodicu jezika koji su se prvo proširili po čitavoj Evropi i mnogim djelovima južne Azije, a sada se, kao posljedica svjetskog kolonijalizma, govore u svim krajevima svijeta. Smatra se da se „protoindoevropski” jezik govorio i prije 3000. godine p. n. e. i da se u sljedećem milenijumu razdvojio na različite jezike. Te su razlike bile konačno uspostavljene između 2000. i 1000. godine p. n. e., od kada datiraju prvi dokazi o postojanju grčkog, hetitskog i indo-iranskih jezika.

Uporedno istraživanje u oblasti indoeuropeistike utvrdilo je sljedeće jezičke grupe:

1. indo-iransku;
2. jermensku;
3. albansku;
4. baltičko-slovensku;
5. germansku;
6. keltsku;
7. italisku – podijeljenu na zapadnoitalski: zastupljen u latinskom i u romanskim jezicima koji su se razvili iz njega (provansalski, francuski, katalonski, španski, portugalski, retoromanski, italijanski, sardinijski, rumunski i izumrli dalmatski), i istočnoitalski (izumro, obuhvatao je drevne jezike, oskijski i umbrijski);
8. grčku.

---

⁵ Iorgu Iordan, *An Introduction to Romance Linguistics. Its Schools and Scholars* (preveo John Orr, London, 1937; II revidirano izdanje, prošireno novim poglavljem, *Thirty Years On*, koje je napisao R. Posner, Oxford 1970).

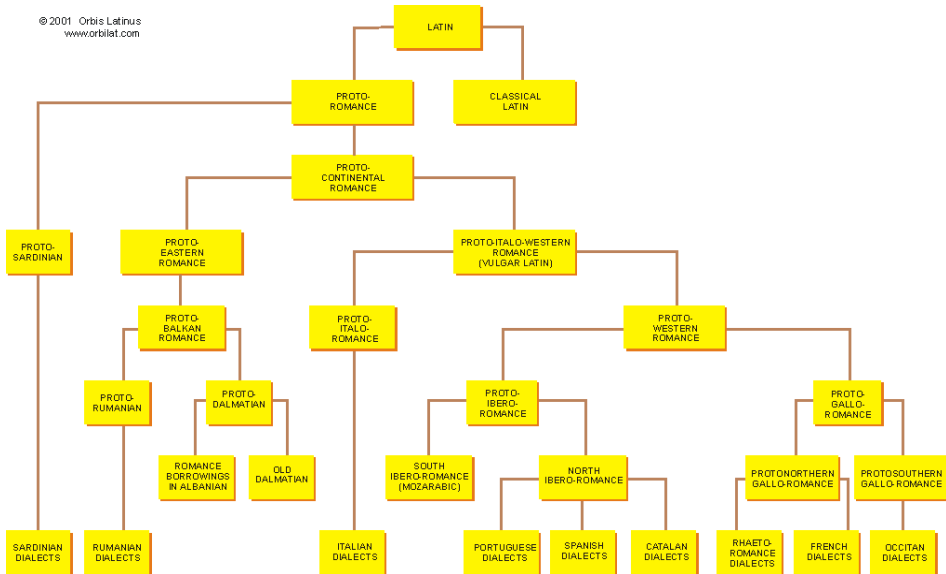
Jezički odnosi među romanskim jezicima

Latinski	Portugalski	Španski	Francuski	Italijanski	Rumunski
niger	negro	negro	noir	nero	negru
facere	fazer	hacer	faire	fare	face
viridis	verde	verde	vert	verde	verde
caballus	cavalo	caballo	cheval	cavallo	cal
ferrum	ferro	hierro	fer	ferro	fier
tres	três	tres	trois	tre	trei

Pri utvrđivanju promjena koje se vrše u glasovnoj strukturi stranih riječi pri prijelazu u naš jezik moramo prvenstveno poznavati njihov glasovni oblik u jeziku iz kojega ih preuzimamo. Riječi romanskog porijekla koje sriječemo u našem jeziku nijesu odjednom priješle u njega. Taj je prijelaz trajao više vjekova. Za to vrijeme mijenjao se fonetski sistem i romanskih i slovenskih jezika. Zavisno od vremena u kome su korišćene, riječi su imale različitu glasovnu formu. Moramo imati u vidu da su riječi uzimane iz raznih dijalekata, što dodatno otežava njihovo proučavanje.

Predmet istorijske fonetike jeste proučavanje glasova u kraćem ili dužem razdoblju. Pod tim podrazumijevamo prethodno poznavanje opštih načela i zakonitosti deskriptivne fonetike (priroda pojedinih glasova, mjesto njihovog izgovora, kao i sve glasovne promjene: asimilacija, jotovanje, palatalizacija itd).

Osnovni je problem romanske istorijske fonetike saznati kako i zašto se latinski jezik na teritorijama koje su Rimljani osvojili raspadao i raspao na prilično veliki broj današnjih književnih romanskih jezika i njihovih narječja. Italijanski književni jezik, a samim time i posuđenice koje ovđe proučavamo, nije ništa drugo nego današnja faza latinskoga jezika, i to onakva kakva se razvila u Toskani ili, još tačnije, u Firenci. Analogno vrijedi za francuski i provansalski na galskoj teritoriji; za katalonski, španski i portugalski na Iberijskom poluostrvu; za rumunski u Daciji i na Balkanu; za starodalmatski u romanskim gradovima vizantinske teme Dalmacije.

Genealogija romanskih jezika iz latinskoga

Latinski je jezik očuvan u raznim dokumentima. Riječi su iz njega, kao jezika velike civilizacije, ušle u jezike na prostorima koje je Rim pokorio, ali i u jezike naroda koji su živjeli u susjedstvu. To bi podrazumijevalo prvu fazu latinskog jezika. Drugom fazom označili bismo period po raspadu rimske imperije. Svaka je rimska pokrajina dalje izgrađivala ovaj jezik i mijenjala ga često nezavisno jedna od druge.

Upravo to mijenjanje ulazi u naše proučavanje kao najvažniji problem. Istorijskoj fonetici veliki doprinos daje i proučavanje živih dijalekata i književnoga govora. Neki su dijalekti konzervativniji, drugi pokazuju veću sklonost evoluciji. Istorijska fonetika u našem slučaju pokazuje kako su nastale varijacije latinskog jezika na Apeninskom i Iberijskom poluostrvu, na retoromanskoj i galoromanskoj teritoriji i na jednom dijelu Balkana.

U djelu *Osnovi romanske lingvistike* Petra Skoka nailazimo na fundamentalno pitanje koje važi za sva dublja jezička proučavanja: *Kako nastaju romanske jezične promjene?*

To je pitanje ujedno i jedno od najtežih.

Poznato je da je latinski jezik bio neka vrsta opšteg jezika (koiné – langue de civilisation). Latinski je jezik kao saobraćajni jezik u čitavoj imperiji bio isti. Danas je drugačije: umjesto nekadašnjeg jedinstva, imamo 1400 romanskih dijalekata. Prema Meyer-Lübke-u, razvili su se: portugalski, kastiljanski, katalonski, franko-provansalski, provansalski i ševernofrancuski (ova tri posljednja danas su zamijenjena književnim francuskim jezikom), na Apeninskom poluostrvu italijanski kao književni jezik (koiné) i sardinski, retoromanski dijalekti kao zasebni jezici, izumrli romanski jezik u Dalmaciji i, napokon, rumunski jezik.

Kad je latinski jezik u pitanju, govorimo o klasičnom latinskom jeziku, pri čemu uvijek mislimo na jezik koji i danas nazivamo književni ili koiné, i o vulgarnom latinskom, kojim se služio običan svijet u svakodnevnom životu. Vulgarni je latinski jezik imao istu gramatiku kao i klasični ali je pokazivao razlike u izgovoru, leksici, sintaksi i stilu, što je odgovaralo različitim društvenim klasama koje su se njime služile.

Meyer-Lübke razlikuje dvije vrste razvitka glasova: spontanu promjenu i uslovno mijenjanje glasova.

Spontana je promjena glasova npr. sljedeća: Dugo klasičnolatinsko *ē* postalo je u vulgarnom latinskom jeziku zatvoreno *e*. Ovaj je vokal mogao da potiče i iz klasičnog latinskoga kratkog *ĭ*. Taj se glas *e*, kad se nalazio u otvorenom slogu i bio naglašen, razvio u najstarijem francuskom u diftong *ei>oi>we*, dok danas glasi *wa: fides>feiz>foi*. Ovaj razvitak Meyer-Lübke naziva spontanom glasovnom promjenom stoga što unutar latinskih riječi koje sadrže zatvoreno vulg. lat. *e* nije moguće naći razlog tome mijenjanju.

Uslovno je mijenjanje glasova npr.: latinski perfekt *fēci* ima naglašeno dugo *e* i dugo *i* na kraju. U st. francuskom *feci* se razvilo u *fiz*, danas *fis*, iz čega se vidi da se *e* pretvorilo u *i*, zbog idućeg dugog *i*. Glasovni razvitak *e>i* u naglašenom slogu vezan je na dočetno dugo *i*. Klas. lat. *viginti* priješlo je u vulgarnom latinskom i italijanskom u *venti*, a u francuskom u *vingt*.⁶ Ova pojava može se objasniti zakonom asimilacije.

Veoma je zanimljivo Skokovo objašnjenje razvoja jezika, đe on upoređuje čovjeka i jezik: „Što vrijedi za čovjeka, to vrijedi i za jezik.”

U razvoju individua od važnosti su dvije vrste sila koje na njih djeluju: one u njima samima i one izvan njih. Da se bolje istakne razlika među njima, nazovimo ih posebnim imenima: one koje su u individui –

⁶ P. Skok, Osnovi romanske lingvistike, svezak I, Zagreb, 1940, str. 157.

endogenim, a one izvan nje – eksogenim silama. Analogno razvitku samoga čovjeka, razvijaju se i jezici.

I u jeziku samome, u njegovoj strukturi, imamo imanentne sile, koje stvaraju jezičke varijacije u mjestu i vremenu. Ali ima i druga vrsta sile, koja je izvan jezičke strukture, a podobna da, kao i prva, mijenja jezik u mjestu i vremenu.

Skok, dakle, razlikuje endogene i eksogene sile varijacije jezika.

Endogene romanske jezične sile koje, prema Skoku, stvaraju diferencijaciju u mjestu i vremenu jesu sljedeće:

- *Akcentat*: u romanskim se jezicima primjećuje konsekventnost u pogledu mjesta akcenta; akcentat je očuvan na onome slogu na kojemu je bio u latinskom jeziku; moramo zapaziti da je različito djelovao na boju naglašenih vokala;
- *Kvalitet sloga*: slogovi mogu biti otvoreni ili zatvoreni; romanski jezici prave veliku razliku u razvitku vokala u otvorenim i zatvorenim naglašenim slogovima;
- *Kvantitet vokala*: vokali mogu biti dugi ili kratki; vremenom i u ovom pogledu nastaju promjene. Najvažnija romanska pojava u ovom pravcu jeste promjena klas. lat. kvantiteta vokala u različit kvalitet vokala, zatvoren i otvoren;
- *Asimilacija i disimilacija*;
- *Borba protiv homonimije*: jezik izbjegava homonime; čim u dodir dođu dva oblika koji po izgovoru nijesu dovoljno jasni, jezik sam nastoji da ih ukloni, ili da ih dopuni ili zamijeni drugim, jasnijim: *venire-habeo* > *ayu* > *aio futur vendrai*. Danas se u franc. jez. koristi samo *viendrai*;
- *Jezik je prije svega znanje*: u svijesti se stvaraju razne asocijacije; sinonimi se ili skupljaju ili razdvajaju; upliv sinonimije u jezičnom razvitku ispoljava se u vidu unakršćavanja ili kontaminacije riječi ili oblika;
- *“Fausse regression”, tj. lažna regresija*: ova sila ima, takođe, veliki uticaj na jezik upravo zato što smo svi manje-više dvojezičnjaci. Uz književni jezik znamo i svoj dijalekat i normalno je da u književni jezik unosimo svoj dijalekat kojim spontano govorimo, i obratno;

- *Glasovna supstitucija*: ova se promjena tiče, u prvom redu, tuđih ili pozajmljenih riječi; riječi putuju i na tom se putu mijenjaju; prilikom njihovog izgovora narod koji se njima služi koristi svoje najsrodnije glasove;
- *Analogija*: ovo je elementarna lingvistička pojava i zapažamo je već kod djeteta kad uči jezik; analogiju sriječemo na svakom koraku u romanskoj morfologiji;
- *Metateza*: ova sila izaziva inovacije u jezičnom razvitku jer uzrokuje da se glasovi koji zahtijevaju više napora u izgovoru premješaju, tj. postavljaju na pogodnije mjesto za artikulaciju, a ne na mjesto na kome su etimološki zatečeni.

Kad su eksogene jezičke sile u pitanju (one se ne nalaze u samom jeziku, nego izvan njega), Skok nabraja sljedeće: *etnički supstrat, komunikaciona sredstva, konfiguracija tla, političke granice, crkvene granice ili crkvene formacije, sociološke razlike, bilingvitet, osvajanja, stvaranje književnih jezika (koiné) unutar jednog jezika.*

Književni latinski jezik razlikovao je slogove po kvantitetu. Vokali su mogli biti dugi ili kratki.⁷ Prva velika promjena koja se dogodila u razvitku latinskog prema romanskim jezicima jeste promjena kvantiteta u kvalitet, i karakteristična je za cio vulgarni latinitet.⁸

Kod romanizama koji su ušli u periferne jezike, klasični latinski kvantitet nije ni u vulgarnom latinitetu potpuno iščezao. Konstatovano je da se dugo *u* očuvalo u germanskim, albanskim i južnoslovenskim romanizmima, dugo *o* samo u albanskim, dok su keltski romanizmi očuvali klasični latinski kvantitet svih vokala. Za hronologiju klasičnog latinskog dugog *u* naročito su važni južnoslovenski romanizmi, ono se na Balkanu, i Jadranu, govorilo još u 7. vijeku.⁹

Stanje vulgarnog latinskog vokala tada je bilo sljedeće:

- a) palatalni vokali 1. dugi *e, ẽ, i*, 2. kratki *e, ẽ, i*;
- b) velarni: 1. dugi *o, õ, u*; 2. kratki *o, õ, u*;
- c) neutralni: *ā, ā̃*;
- d) diftong: *au*.

⁷ Georghesa, Lateinisch-deutsches Handwörterbuch 2 sv. (1879), Thesaurus linguae latinae.

⁸ P. Skok, n. d., str. 176.

⁹ Isto, str. 177.

Vulgarni latinski jezik, kao i klasični, poznao je samo oralne vokale. Nazalni su se razvili nezavisno jedni od drugih i nezavisno od vulgarnog latiniteta.

U naglašenim slogovima vulgarni latinski jezik imao je 15 vokala, kojima je razlikovao kvantitet, bili su dugi i kratki, osim diftonga *au* (kod koga, uz kvantitet, nije razlikovao ni boju). U nenaglašenim slogovima poznao je samo tri kratka vokala *a*, *o*, *e* i dva vokala neizvjesnog kvantiteta *i*, *u*.

U 6. vijeku stvara se nova podjela dugih slogova u latinskom jeziku: dugi su vokali u otvorenim slogovima, odnosno slogovima koji se završavaju na vokal, a kratki u zatvorenim. Meyer-Lübke zaključuje da je promjena klasičnog latinskog kvantiteta u vulgarni latinski kvalitet sasvim ovladala krajem 6. vijeka, dakle u vrijeme potpunog raspada Rimskog carstva.¹⁰

Vulgarni latinitet razvio je najprije razlikovanje boje u velarnoj i palatalnoj grupi naglašenih vokala, izuzev kod samoglasnika *a*.¹¹ Naglašeni slogovi, dakle, razlikuju kvalitet sloga, je li otvoren ili zatvoren. Ovoga razlikovanja nema u nenaglašenim slogovima. U njima su svi vulgarnolatinski vokali zatvoreni. U ovom položaju poznao je vulgarni latinski pet vokala: *a*, *i*, *e*, *o*, *u*.

Prijelaz klasičnolatinskih kratkog *ī* u zatvoreno *e* i kratkog *ū* u zatvoreno *o* jedna je od najstarijih vulgarnolatinskih promjena. Zahvatila je sve slogove, u naglašene i nenaglašene.

Razlika između vulgarnog latinskog i klasičnog latinskog jezika ostaje ista za konsonante i za vokale.

I za naš jezik i za romanske jezike važi da u riječi razlikujemo slogove, a u slogu glasove. Jačina kojom se u nekoj sumi slogova u romanskim jezicima jedan slog ističe u odnosu na druge zove se akcenat.

---

¹⁰ Einführung 3. izd. §116.

¹¹ „Otvor. *i*, zatvor. *i*, *e*, zatv. *e*, otv. *u*, zatv. *u*, *a*, otvor. *o*, zatv. *o*. Ovu prvu promjenu teško je hronološki odrediti. U ovoj seriji od devet vokala nastade zbog izjednačenja u 3. vijeku *ī* > zatv. *e*, *ū* > zatv. *o*, ovo pojednostavljenje: *iē*, zatvor. *e* u *a*, otvor. *o*. zatv. *o*. Na ovom stepenu stvara se oko 6. vijeka novi vulg. lat. kvantitet. Otvor. *ē* i zatv. *ē*, otvor. *ō* i zatv. *ō* nalaze se u zatvorenim slogovima, tj. pred dva ili više konsonanata, osim pred grupom konsonant plus *r*, *l*. Otv. *ē* i zatv. *ē*, otv. *ō* i zatv. *ō* nalaze se u otvorenim slogovima ili riječima jednog sloga ili pred grupom konsonant plus *r*, *l*.“ P. Skok, n. d., str. 181.

Razlikujemo *l'accent principal* (glavni akcenat) i *l'accent secondaire* (sporedni akcenat). Ovo važi kako za latinski jezik tako i za sve ostale romanske jezike. Jezici se u akcentu razlikuju time što se jačina može vezati za mijenjanje tona i za kvantitet. Naš jezik ima muzikalni akcenat: ton se mijenja tako što raste ili pada. S druge strane, romanski jezici poznaju samo ekspiratorni akcenat. Događa se i da se jačina ne veže ni za mijenjanje tona ni za mijenjanje trajanja. I taj je akcenat poznat u romanskim jezicima (rumunski).

Zvuk je, dakle, najjači u naglašenom slogu zbog toga što se tu nalazi sjedište ekspiratornog akcenta. Zato se naglašeni slog najjasnije izgovara. Nenaglašeni slog može spuštit glas. To sobom nosi slabljenje glasa, koje može ići tako daleko da nenaglašeni vokal ispadne. Ovu pojavu imamo vrlo rano u vulgarnom latinskom jeziku. Što više idemo prema vulgarnom latinitetu i prema romanskim jezicima, ispadanje vokala u penultimi postaje češće. Ispadanje nenaglašenih vokala nazivamo sinkopom. Pojave sinkope rado pripisujemo ekspiratornom akcentu. Kako sinkopa često nije dosljedno provedena u latinskom jeziku, moramo reći da je u njemu, pored ekspiratornog, akcenta postojao i muzikalni.

Akcenat se prilagođavao i izvjesnom ritmu koji se pojavljivao u izmjeni kratkih i dugih slogova u pjesništvu. Izvjesno je da je nakon prvog perioda, dok je akcenat bio na prvom slogu, i nakon što je oslabljen nenaglašeni slog, u latinskom jeziku zavladao muzikalni akcenat, sličan našem, koji razlikuje dvije vrste kratkih i dvije vrste dugih slogova.

Imamo malo zabilješki o prirodi latinskog akcenta. Sinkopirani oblici bili su sposobni za književni latinski jezik i nijesu karakterisali vulgarni (pučki) govor.

O latinskom akcentu možemo govoriti samo na osnovu više ili manje vjerovatnih lingvističkih zaključaka, koji se zasnivaju na upoređenju. Na osnovu izvjesnih zaključaka koje su izučavaoci dobili komparativnim putem, vidi se da je u najstarije vrijeme u latinskom jeziku akcenat morao biti na prvom slogu. Kasnije se latinski akcenat promijenio prema zakonu od tri sloga. Klasični latinski jezik razlikuje duge i kratke slogove, bili naglašeni ili nenaglašeni.

U razvitku romanskih nenaglašenih vokala važnu ulogu igra i ritam sporednog akcenta, tj. kako su sporedni akcenti raspoređeni, ako riječ ima više slogova.

Akcentat romanskih jezika stoji u uskoj vezi sa latinskim. Isto tako moramo istaći da se i latinski akcentat vremenom mijenjao i da se, prema Skoku, *akcentat romanskih jezika ne osniva na najstarijem latinskom, nego na onome klasičnog perioda*.¹²

Šta je od klasičnog latinskog akcenta i kvantiteta zadržao vulgarni latinitet, iz koga su se razvili romanski jezici, od principijelne je važnosti za naše proučavanje akcenta u romanskim jezicima a samim tim i u posuđenicama u govoru naše obale, jer važi kao pravilo da su ono što je od klasičnog latinskog zadržao vulgarni latinski jezik – zadržali i romanski jezici.

U bivšem tzv. srpskohrvatskom jeziku ne da se apsolutno odrediti mjesto akcenta, jer može biti na kojem god slogu: jedino u književnom jeziku kod višesložnih riječi ne može biti na kraju. Mjesto latinskog akcenta određuje se po zakonu penultime. To znači da se akcentat ravna prema kvantitetu drugog sloga od kraja. Penultima suvereno odlučuje o mjestu akcenta u latinskom jeziku. Ako je kratka, naglasak ne može biti na njoj, nego na trećem slogu od kraja. To vrijedi ako je riječ polisilabična, tj. ako ima tri ili više slogova. Ako je dvosložna, tj. disilabična, akcentat može biti samo na početnom slogu. U tom se slučaju ne gleda kvantitet drugog sloga. Prema tome, jedino kod polisilabičnih riječi odlučuje kvantitet penultime. Ovaj akcentatski zakon važi za sve romanske jezike. U romanskoj fonetici, s izuzetkom nekoliko slučajeva, vlada zakon da akcentat leži na istom mjestu kao u latinskom. Zato, kad hoćemo da etimološki objasnimo neku romansku riječ, tj. da u njoj prepoznamo latinske elemente, treba dobro da znamo ne samo kvantitet latinskih vokala koji dolaze u obzir, da li su dugi ili kratki, nego i mjesto đe je ležao akcentat. To je osnovni princip romanske etimologije.

Razlika u kvalitetu akcenta u našem jeziku u odnosu na romanske govore koji su uticali na govore jadranske obale (u ovom slučaju mislimo prevashodno na italijanski) uslovljava da sa određenom rezervom i obazrivo pristupimo problemu čuvanja romanske akcentuacije.

Proučavajući romanske posuđenice u govorima jadranske obale, došli smo do nekih pravila o njihovom akcentu. Najčešće se dužina vokala tih posuđenica čuva, bilo da se radi o vokalu u akcentovanom slogu bilo o neakcentovanoj dužini. Da je većina ovih riječi u govoru o kojima je riječ

---

¹² Isto, str. 168.

priješla iz književnog italijanskog jezika, u kojemu postoji pravilo da se samoglasnik pred udvojenim suglasnikom kratko izgovara,¹³ to bi bilo lako izučiti. Međutim, veliki broj posuđenica vodi porijeklo iz venecijanskog dijalekta, koji od udvojenih suglasnika poznaje jedino: s (-ss-) i c ili dz (-zz-), tako da sva okvirna pravila, naročito kada se radi o čuvanju dužine vokala, imaju mnogo izuzetaka.

Kratak akcentovani samoglasnik u dvosložnim romanskim riječima reflektuje se u posuđenicama iz romanskih jezika: *paš* < it. *passo*, *bal* < it. *ballo*, *mađ* < it. *maggio*.

U posuđenicama iz romanskih jezika samoglasnik je obično kratak i ispred grupa *sk*, *st*, *sp*, koje se nalaze u romanskim dvosložnim riječima: *fešta* < it. *festa*, *đusto* < it. *giusto*.

U najvećem dijelu dvosložnih riječi koje ovđe dobijaju nepostojano *a*, akcentovani samoglasnik postaje kratak, što ne odgovara njegovom pretpostavljenom kvantitetu: *banak* < it. *banco*, *konat* < it. *conto*, *maráč* < it. *marzo*.

Dvosložne riječi koje u romanskim jezicima ne skraćuju samoglasnik u akcentovanom slogu, najvećim dijelom i ovđe čuvaju dugi akcenat: *karta* < it. *carta*, *konte* < it. *conte*, *ćar* < it. *chiaro*, *banda* < it. *banda*.

Brojni su izuzeci od ovih pravila, nastali bilo pod uticajem venecijanskog dijalekta bilo pod uticajem naših glasovnih promjena. Kratki akcenat namjesto dugog zabilježili smo u riječima: *štima* < it. *stima*, *lima* < lat. *lima*.

Trajni glagoli romanskog porijekla uvijek dobijaju dugi akcenat na drugom slogu od kraja bilo da se radi o glagolima koji završavaju na *-avat*, *-ivat*, bilo o trajnim glagolima koji imaju drugačije nastavke (*-irat*, *-urit*, *-unit*): *longavat* < it. *prolungare*, *maltratavat* < it. *maltrattare* itd.

Postoji i u ovom slučaju mnogo izuzetaka. Jezik je živ. Neprestano se mijenja, zavisno od toga ko se i u kojoj sredini njime služi.

Posuđenice romanskog porijekla koje akcenat pomjeraju za jedan slog ulijevo pod uticajem naših govora, ako se akcentovani vokal izgovarao dugo, obično čuvaju neakcentovanu dužinu na mjestu romanskog akcenta: *bokun* < it. *boccone*, ven. *bocon*.

¹³ N. Stipčević i E. Franki, Osnovi italijanskog jezika, Prosveta, Beograd, 1966, str. 21.

Posuđenice sastavljene od dviju ili više riječi romanskog porijekla mogu se, po mjestu akcenta, podijeliti u dvije grupe. Prvoj grupi pripadale bi riječi koje su svoj akcent prilagodile akcentu govora naše obale, dok bi drugoj grupi pripadale riječi koje još čuvaju mjesto primarnog italijanskog akcenta prilagođenog kvalitetu akcenta karakteričnog za govor naše obale. Prvu grupu mogli bismo, dakle, svrstati u adaptirane posuđenice a drugu u poluadaptirane, neke riječi iz te grupe čak i u neadaptirane.

Nasuprot mladogramatičarima, koji su fonetske promjene proučavali izolovano, Roman Jakobson traži da se svaka fonološka promjena proučava u vezi s njenom funkcijom u sistemu jezika u kojem je nastala. Prije svega, konstatuje da sve fonetske promjene nemaju fonološki karakter. Mogli bismo stoga zaključiti da se fonetske promjene mogu opisivati metodom integracije, a ne metodom izolacije: treba ih proučiti u vezi s čitavim sistemom. Zadatak je istorijske fonologije ne samo opisivanje nego i tumačenje mutacija. Sam opis pruža podatke o lingvističkoj situaciji prije i poslije mutacije, te omogućava ispitivanje smjera i značenja mutacije. Mutacija može biti predmet sinhronijskog izučavanja, isto kao i nepromjenljivi lingvistički elementi. To upravo važi za jezik. Dok na jednoj strani mutacija uspostavlja ravnotežu sistema, na drugoj strani ona može tu ravnotežu poremetiti i tako dolazi do čitavog lanca mutacija.

Kad govorimo o uticaju jednog jezika na drugi, moramo znati da su leksika i fonetika najpodložniji promjenama. Zatim slijedi sintaksa, i na kraju morfologija koja najduže odolijeva spoljnim uticajima.

Međutim, stalno treba imati u vidu da ove pojave imaju svoju, prema Skoku, „sociologičku bazu, a to je dvojezičnost ili bilingvitet u stanovitoj društvenoj sredini“.¹⁴

---

¹⁴ P. Skok, n. d., str. 11.

Aleksandra BANJEVIĆ

**CERTAIN PHONETIC CHANGES IN ROMAN BORROWINGS IN
THE ADRIATIC COAST DIALECTS**

Analyzing, at beginning, the development of Latin language vocal system, the author pays special attention to the nature and development of accent in the Roman languages and borrowings from Roman languages (particularly Italian) in the Adriatic coast dialects. According to the place of accent in a word, borrowings can be divided into those in which the accent is adjusted to the Adriatic coast dialects and those in which the place of original Italian accent remained the same, but the accent is adjusted to the quality of our accent.